

POGLAVLJE 2: SLOBODA KRETANJA RADNIKA

Sloboda kretanja radnika je jedna od osnovnih sloboda koja je garantovana pravom Evropske unije (EU). U skladu sa članom 45. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije, svaki građanin Evropske unije ima pravo na slobodno kretanje, boravak i rad, sa nekim izuzecima u javnom sektoru, u drugim državama članicama, bez diskriminacije na osnovu državljanstva. Pravila EU o slobodi kretanja radnika također se primjenjuju u Evropskoj ekonomskoj oblasti (Island, Lihtenštajn i Norveška). Što se tiče **opštih principa koji se odnose na pristup tržištu rada**, *acquis* EU ovim poglavljem obezbjeđuje nediskriminatorski tretman (na osnovu državljanstva, boravišta i jezika) radnika koji su legalno zaposleni u zemlji koja nije zemlja njihovog porijekla. Ovo naročito podrazumijeva ravnopravan tretman u pogledu aspekata koji se odnose na zaposlenje, kao što su uslovi zapošljavanja i rada, isplata zarada i otpuštanje, ali također i sticanje socijalnih povlastica (sve povlastice, bilo da su vezane za ugovor o zapošljavanju ili ne, koje se generalno dodjeljuju domaćim radnicima, prvenstveno zbog njihovog objektivnog statusa radnika ili po osnovu same činjenice da su nastanjeni na teritoriji date države).

Osim toga, određena prava su takođe proširena na članove porodica radnika. Koncept i implikacije slobode kretanja radnika se tumače i razvijaju kroz sudsku praksu Evropskog suda, uključujući i sam pojam radnika. Pored toga, opšti principi slobode kretanja radnika uključuju odredbe koje se odnose na dodatna penziona prava zaposlenih i samozaposlenih osoba koje se kreću unutar EU. Zemlje kandidati takođe treba da se pripreme za učešće u sistemu **EURES** (Evropska služba za zapošljavanje), čiji cilj je promovisanje slobode kretanja radnika u okviru EU, putem bliske saradnje između nacionalnih službi za zapošljavanje radi razmjene informacija o mogućnostima zapošljavanja. Na operativnom nivou, relevantne baze podataka o slobodnim radnim mjestima, prijavama za posao i biografijama kandidata je potrebno integrisati sa EURES-ovim mehanizmom za razmjenu podataka, a potrebno je razmijeniti i opšte informacije o tržištu rada i životnim uslovima i uslovima rada.

Pravo na slobodno kretanje radnika je dopunjeno sistemom za **koordinaciju sistemâ socijalnog osiguranja**, tj. pravom mobilnih radnika iz zemalja EU i njihovih članova porodica da steknu, kumuliraju ili prenose naknade socijalnog osiguranja, kao i da primaju isplate po osnovu ovih naknada bez diskriminacije. Ovo se zasniva na uredbama kojima se ne vrši usklađivanje već koordiniranje sistemâ socijalnog osiguranja država članica i prema tome neophodna je administrativna saradnja između država članica. U oblasti zdravstvene zaštite, potrebno je da medicinski troškovi budu nadoknađeni za zdravstvene troškove osiguranika izvan države članice u kojoj su osigurani. To obuhvata i potrebno liječenje državljana EU koji se razbole ili dožive nesreću tokom privremenog boravka u drugoj državi članici, npr. kao turisti. U skladu sa navedenim, **evropska kartica zdravstvenog osiguranja** mora biti izdata svim državljanima EU. Štaviše, od sredine 2019. godine, sve informacije koje se odnose na socijalnu sigurnost će se razmjenjivati isključivo elektronskim putem između državnih institucija za socijalnu sigurnost država članica putem EESSI sistema, što podrazumijeva da će sve države članice povezati svoje državne institucije u EESSI IT platformu i koristiti strukturirane elektronske dokumente za obavljanje tih razmjena.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je već postavio određene obaveze u oblastima koje obuhvata ovo poglavlje. Prilikom pružanja odgovora na postavljena pitanja, navedite u kojoj je fazi provođenje tih obaveza.

I. PRISTUP TRŽIŠTU RADA (OPŠTI PRINCIPI)

A. Upšteno

1. Da li postoje uslovi za dobijanje radne dozvole ili slična ograničenja za radnike migrante iz zemalja EU i, ukoliko postoje, koji su to uslovi? Objasnite koliko vrsta radnih dozvola postoji.
2. Da li postoje odredbe koje sprječavaju diskriminaciju na osnovu državljanstva (direktno ili indirektno) radnika migranata iz zemalja EU, kao i članova njihovih porodica (bez obzira na državljanstvo) u pogledu zaposlenja, zarade i uslova rada, i, ukoliko postoje, koje su to odredbe?
3. Koji se uslovi u pogledu državljanstva (ukoliko postoje) primjenjuju prilikom zapošljavanja u javnom sektoru?
4. Na koji način organi vlasti Bosne i Hercegovine obezbjeđuju punu slobodu kretanja za radnike u čitavoj zemlji? Da li još uvijek postoje ikakve pravne, tehničke ili administrativne prepreke slobodnom kretanju radnika unutar zemlje?
5. Opišite koje su domaće institucije nadležne da osiguraju slobodno kretanje radnika unutar zemlje.

B. Sloboda kretanja radnika unutar EU (Uredba (EU) 492/2011)

6. Da li radnici iz zemalja EU imaju pristup slobodnim radnim mjestima pod istim uslovima kao i državljani Bosne i Hercegovine?
7. Da li su radnici iz zemalja EU zaštićeni od diskriminacije na osnovu državljanstva u pogledu uslova zapošljavanja i rada, otpuštanja i zarade?
8. Da li postoje ikakvi zahtjevi u pogledu poznavanja jezika za određena radna mjesta, i ako postoje, kakvi su to zahtjevi?
9. Da li radnici iz zemalja EU dobijaju pomoć (osim finansijske pomoći) od zavoda za zapošljavanje?
10. Koja prava na „poreske i socijalne povlastice” i stručnu obuku imaju radnici iz zemalja EU?
11. Kakva prava na sindikalno organizovanje imaju radnici iz zemalja EU?
12. Koja stambena prava imaju radnici iz zemalja EU?
13. Kakva prava na obrazovanje imaju djeca radnika iz zemalja EU?

C. Pravo građana Unije i članova njihove porodice na slobodno kretanje i boravište na teritoriji država članica (Direktiva 2004/38/EZ)

(N.B.: ova pitanja se odnose samo na posebne odredbe za državljane EU koji se bave privrednim djelatnostima kao plaćeni radnici; molimo obratite pažnju da se sve ostale odredbe ove Direktive razmatraju u okviru Poglavlja 23)

14. Koja dokumenta su potrebna radnicima migrantima iz zemalja EU i članovima njihovih porodica (uključujući one koji nisu državljani zemalja EU) da bi ušli u Bosnu i Hercegovinu?

15. Koje boravišne formalnosti važe za građane iz zemalja EU koji se bave privrednim djelatnostima kao plaćeni radnici?
16. Da li radnici migranti iz zemalja EU imaju pravo da sa sobom dovedu članove porodice u Bosnu i Hercegovinu?
17. Da li se članovima porodice radnika migranta iz zemlje EU, koji nisu državljani zemalja članica EU, daje dozvola boravka istog trajanja kao i građanima zemalja članica EU?
18. Pod kakvim uslovima članovi porodice radnika migranta iz zemlje EU, koji nisu državljani zemalja EU, mogu dobiti dozvolu boravka u Bosni i Hercegovini?
19. Da li članovi porodice radnika migranta iz zemlje EU, koji nisu državljani zemalja EU, mogu dobiti dozvolu za rad u Bosni i Hercegovini? Ako mogu, pod kojim uslovima i koji su postupci za izdavanje radne dozvole?
20. Da li u Bosni i Hercegovini postoje uslovi u vezi sa izdavanjem radne dozvole ili slična ograničenja za članove porodice (uključujući one koji nisu državljani zemalja EU) radnika migranta iz zemlje EU i, ukoliko postoje, koji su to uslovi?
21. Da li se dozvola boravka radniku migrantu iz zemlje EU može ukinuti na osnovu prinudne nezaposlenosti, bolesti ili nesreće?
22. Da li bračni drug i djeca mlađa od 21 godine (bez obzira na državljanstvo) radnika migranta iz zemlje EU imaju pravo na zaposlenje u Bosni i Hercegovini bez radne dozvole?
23. Da li postoje pravila koja obezbjeđuju pravo ostanka za državljanina zemlje članice EU:
 - koji je radio u Bosni i Hercegovini, a zatim dostigao starosnu dob za odlazak u penziju;
 - koji je radio u Bosni i Hercegovini, koji je boravio u kontinuitetu u trajanju od najmanje dvije godine u zemlji, a zatim postao trajno nesposoban za rad;
 - koji je radio u Bosni i Hercegovini, a zatim postao nesposoban za rad zbog nesreće na radu ili profesionalnog oboljenja?
24. Koja su prava na boravak članova porodice građana EU-a iz gore navedenih kategorija?

D. Olakšavanje slobodnog kretanja radnika (Direktiva 201/54/EU)

25. Da li postoji mogućnost pokretanja sudskih postupaka za mobilne radnike koji smatraju da su diskriminisani?
26. Da li udruženja, organizacije, uključujući i socijalne partnere ili druga pravna lica, mogu djelovati, bilo u ime ili kao podrška mobilnim radnicima, u sudskim i/ili upravnim postupcima?
27. Da li su uspostavljene strukture ili tijela koja promovišu, analiziraju, prate ili pružaju podršku mobilnim radnicima?
28. Da li su javnosti dostupne sveobuhvatne, ažurirane i besplatne informacije o pravima mobilnih radnika?

E. Osiguravanje dodatnih penzionih prava zaposlenih i samozaposlenih osoba koje se kreću unutar EU (Direktiva 98/49/EZ)

29. Da li Bosna i Hercegovina ima dopunske (ili privatne) penzije fondove?

30. Šta se događa ukoliko se korisnik dopunskog penzionog fonda preseli u državu članicu EU?
31. Mogu li se provesti isplate iz dopunskog penzionog fonda korisniku programa koji boravi u državi članici EU?
32. Da li radnici koji su privremeno poslani iz Bosne i Hercegovine na rad u državu članicu EU, mogu nastaviti da uplaćuju doprinose za svoj dopunski penzioni fond?
33. Da li dopunski penzioni fondovi obezbjeđuju odgovarajuće informacije svojim korisnicima o njihovim penzionim pravima ako se presele u državu članicu EU?

E. Minimalni zahtjevi za poboljšanje mobilnosti radnika među državama članicama unaprjeđivanjem sticanja i očuvanja prava na dopunsku penziju (Direktiva 2014/50/EU)

34. Postoje li neka posebna pravila (periodi čekanja i/ili ostvarivanja prava) o sticanju prava na penziju?
35. Da li pravila o dopunskim penzionim fondovima dopuštaju očuvanje prava na penziju u stanju mirovanja za one koji prestanu uplaćivati sredstva u fond i proporcionalno (*pro rata*) jednak tretman neaktivnih i aktivnih članova? Postoje li ikakvi standardi očuvanja (npr. indeksacija, povrat kapitala...)?
36. Da li dopunski penzioni fondovi obezbjeđuju odgovarajuće informacije svojim korisnicima o uticaju koji mobilnost može imati na njihova prava?

II. EURES (Uredba (EU) 2016/589)

37. Koji je pravni i administrativni okvir za olakšavanje mobilnosti radnika unutar i izvan teritorije Bosne i Hercegovine? Da li su i kako su uključene javne ili privatne agencije za zapošljavanje, socijalni partneri i druge zainteresovane organizacije?
38. Da li postoji baza podataka i Internet stranica za čitavu zemlju za slobodna radna mjesta, prijave za posao i biografije kandidata? Kako su slobodna radna mjesta prikazana na toj Internet stranici? Da li Internet stranica također sadrži informacije o pripravnikom stažu i stručnoj praksi?
39. Kakve su zakonske obaveze u pogledu objavljivanja konkursa za slobodna radna mjesta? Da li su poslodavci obavezni da objavljuju konkurse za slobodna radna mjesta sa javnim službama za zapošljavanje? Da li je obavezno da se sva slobodna radna mjesta prikazuju na centralnoj Internet stranici?
40. Kakve se usluge podrške pružaju radnicima (i onima koji traže posao) i poslodavcima i ko pruža te usluge? Da li su besplatne?
41. Postoje li neka posebna pravila i administrativne strukture u pogledu prekogranične mobilnosti?
42. Postoje li neke posebne usluge koje se pružaju pograničnim radnicima, npr. olakšan pristup informacijama o oporezivanju, socijalnoj sigurnosti i aktivnim mjerama tržišta rada?
43. Da li su podaci o nedostatku i višku radne snage na tržištu rada u državi i sektorima prikupljeni, analizirani i upotrijebljeni u svrhu unaprjeđenja funkcionisanja tržišta rada?

44. Da li su prikupljeni podaci o aktivnostima službi za zapošljavanje, naročito za usluge mobilnosti (informacije i upute za one koji traže posao i za poslodavce, broj zaposlenih osoba i zadovoljstvo korisnika)?
45. Da li javne službe za zapošljavanje promovišu mobilnost radne snage? Na koji način?

III. KOORDINACIJA SISTEMA SOCIJALNE SIGURNOSTI

A. Opseg koordinacije

46. Materijalni opseg:

- a) Uredba 883/2004 će se primjenjivati kod grana socijalnog osiguranja koje su navedene u članu 3: da li su sve ove grane obuhvaćene vašim pravnim propisima?
- b) U pogledu člana 9. navedite zakonodavstvo i sheme socijalnog osiguranja koji su obuhvaćeni Uredbom.
- c) Objasnite razliku u zakonodavstvu između naknada za socijalno osiguranje i socijalne pomoći, kao što je propisano Uredbom.
- d) Da li postoje posebne sheme za žrtve rata? Objasnite.
- e) Navedite spisak bilateralnih konvencija o socijalnom osiguranju.

B. Glavni principi koordinacije

47. Jednak tretman: Da li postoje primjeri u zakonodavstvu iz područja socijalnog osiguranja gdje se osobe koje nisu državljani tretiraju nepovoljnije nego državljani Bosne i Hercegovine?
48. Određivanje važećeg zakonodavstva:
- a) Da li su vaši sistemi socijalnog osiguranja zasnovani na principu *lex loci laboris* ili su zasnovani na boravištu?
 - b) Da li postoje pravila i administrativne strukture koji se primjenjuju u slučaju upućivanja radnika na rad u inostranstvo?
49. Sabiranje perioda osiguranja:
- a) Da li službe socijalnog osiguranja u Bosni i Hercegovini imaju iskustva u primjeni principa sabiranja perioda osiguranja u okviru odnosa sa drugim zemljama?
 - b) Koje administrativne strukture su nadležne za to?
 - c) Koji su periodi čekanja za dobijanje prava na naknadu jednaki onima regulisanim Uredbom EU?
50. Izvoz naknada u inostranstvo (*export of benefits*):
- a) Da li službe socijalnog osiguranja Bosne i Hercegovine imaju iskustva u primjeni principa izvoza naknada u inostranstvo u okviru vaših odnosa sa drugim zemljama?
 - b) Koje administrativne strukture su nadležne za to?
 - c) Da li vaše zakonodavstvo uključuje klauzule o boravištu?

C. Koordinacija različitih kategorija naknada

51. Da li se očekuju ikakve poteškoće u primjeni odredbi određenih poglavlja Uredbe (bolovanje i porodiljsko odsustvo, invalidnost, starost i smrt, nezaposlenost, porodične naknade itd.)?

D. Administrativni kapacitet

52. Kako se definiše raspodjela nadležnosti između različitih nivoa vlasti u ovoj oblasti politike?
53. Koje administrativne strukture će biti odgovorne za primjenu pravila koordinacije za različita poglavlja Uredbe (bolovanje i porodiljsko odsustvo, invalidnost, starost i smrt, nezaposlenost, porodične naknade itd.)? Dostavite procjenu broja tih struktura.
54. Na koji način institucije socijalnog osiguranja u Bosni i Hercegovini interno razmjenjuju informacije?
55. Na koji način institucije socijalnog osiguranja u Bosni i Hercegovini razmjenjuju informacije sa institucijama zemalja sa kojima je Bosna i Hercegovina potpisala ugovore o socijalnom osiguranju?
56. Postoji li neki elektronski sistem ili sistemi za vođenje predmeta za interne ili eksterne datoteke koje se odnose na naknade obuhvaćene uredbama o koordinaciji socijalne sigurnosti? Postoje li planovi za uspostavljanje ili razvijanje već postojećih rješenja za elektronsko vođenje predmeta? Ako postoje, opišite ih.
57. Postoji li neka procjena/statistički podaci o koordinaciji predmeta socijalnog osiguranja koji uključuju komunikaciju sa zemljama Evropske unije, kao i sa Norveškom, Islandom, Lihtenštajnom i Švajcarskom?
58. Postoji li u državi kartica zdravstvenog osiguranja? Ako postoji, objasnite kako se koristi u praksi. Ukoliko ne postoji, da li planirate da je uvedete i kada?